

студентам доцільно використовувати час теоретичної підготовки до практичного заняття за допомогою «Basic course in Orthodontics». Таким чином, враховуючи складність навчання студентів III курсу на кафедрі ортодонції, що пов'язана з об'ємним матеріалом, недосконалим розподіленням часу на підготовку до занять, обмеженим часом, який відводиться на практичні заняття, вдосконалення самостійної роботи іноземних студентів III курсу з дисципліни залишається актуальним і потребує подальших розробок і застосування новітніх методів підвищення ефективності вищої освіти.

Використання навчальних посібників, добре ілюстрованих і адаптованих під рівень студентів, таких як «Basic course in Orthodontics», дозволяють підготувати їх до подальшої ефективної професійної діяльності, побудованої на фундаментальних базових знаннях, що забезпечить формування спеціаліста лікаря-ортодонта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасюнок А. Є. Організація методичного забезпечення англомовних студентів на кафедрі ортодонції / А. Є. Карасюнок, Г. В. Воронкова, А. В. Ляховська, М. В. Трофименко // Матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки». – Полтава, 2022. – С. 130-131.
2. Смаглюк Л. В. Вдосконалення самостійної роботи студентів англомовної форми навчання на кафедрі ортодонції / Л. В. Смаглюк, А. Є. Карасюнок, Г. В. Воронкова // «Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах»: матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю. – Полтава, 2016 – С. 205-206.
3. Смаглюк Л. В. Проблеми викладання ортодонції англомовним студентам / Л. В. Смаглюк, А. Є. Карасюнок, Г. В. Воронкова, Н. В. Куліш // Матеріали навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти». – Полтава, 2021. – С. 246-247.
4. Смаглюк Л. В. Basic course of orthodontics / Л. В. Смаглюк, Г. В. Воронкова, А. В. Ляховська // – Полтава: Копі Центр А. Ткаліч, 2021. – 192 с.

УДК: 821.161.2'373.23'373.612.2:616.89

М.М. Телеки

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна

АНТРОПОМОРФНІ ТЕРМІНИ-МЕТАФОРИ

В ПСИХІАТРИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглядаються антропоморфні терміни-метафори, що функціонують у термінологічній системі психіатрії. У найменуваннях простежується екстраполяція людських реакцій, поведінкових відхилень, намірів, мотивів на подібні етіологію та генезис психічних хвороб.

Ключові слова: антропоморфний, метафоричне перенесення, термін-метафора, епонім, психічні хвороби.

The article deals with anthropomorphic terms-metaphors that function in the terminological system of psychiatry. In the names, extrapolation of human reactions, behavioral deviations, intentions, motives can be traced to similar etiology and genesis of mental illness.

Key words: anthropomorphic, metaphorical transfer, term-metaphor, eponym, mental illness.

Сучасний етап розвитку лінгвістики пронизаний антропоцентризмом. Мовні явища розглядаються у взаємозв'язку з людиною, її діяльністю, мисленням. Невід'ємною частиною побудови концептуальної і вербальної систем людини, категоризації навколишнього світу стає використання метафоричних номінацій як відображення процесу мислення та сприйняття навколишньої дійсності, способу створення картини світу. Порушення психічного здоров'я людини викривляє світосприйняття людини, її мислення, призводить до психічних захворювань,

спричинює емоційні й поведінкові розлади. Актуальність теми зорієнтована на дослідження механізмів метафоричної номінації на позначення психічних хвороб людини, діагнозів про природу психічних відхилень, причини їхніх основних клінічних проявів, що дозволить долучити наявні відомості про термінологічну лексику у сфері психіатрії.

Об'єктом дослідження є антропоморфні терміни-метафори, що застосовують фахівці упродовж становлення та розвитку психіатричної галузі знань. **Предмет вивчення** – метафоричні перенесення як уподібнення людських поведінкових дій, реакцій, особливостей індивідуального реагування особистістю на хворобливі стани, зафіксовані в епонімних психіатричних термінах.

Мета дослідження – на матеріалі української та латинської мов здійснити опис групи антропоморфних термінів-метафор на позначення психічних хвороб людини, виявити історичну і культурну складову психіатричної термінології.

Фактичний матеріал дібраний з лексикографічних джерел: Беляєва О. М., Ждан В. М., Цісик А. З. Латинсько-український медичний енциклопедичний словник: у 2-х т. [1]; Блейхер В. М., Крук И. В. Толковый словарь психиатрических терминов [2]; Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь (под ред. И. И. Соболевского). Т. 1 А-Л; Т. 2 М-Ω. [3]; Кожина Г. М., Самардакова Г. О., Коростій В. І., Сінайко В. М., Гайчук Л. М., Костоусов А. А., Кришталь О. О. Словник-довідник психіатричних термінів [6]; Матейко Н. М. Клінічна психологія. Словник-довідник [7]; Петрух Л. І., Головка І. М. Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я [8]; Стислий словник міфології та старожитностей [9]; online Etymology Dictionary [11].

Методи дослідження: номінативно-когнітивний, дефініційного аналізу, етимологічний, описовий.

Пізнання та сприйняття навколишнього світу людиною залежить від двох взаємозалежних факторів: фізичного та психічного здоров'я. Розлад обох станів спричинює зміну її поведінки. Якщо психічним процесам здорової людини характерні максимальні наближення суб'єктивних образів об'єктам дійсності, то для хворої основою є реакція на емоційні переживання, спричинені функціональними, психічними і патологічними порушеннями в організмі. Розпізнавання психічних хвороб, їхня характеристика порівнювалась з подібним когнітивним досвідом з подальшим найменуванням явища за допомогою метафори. На підставі схожості певних рис, поведінкової реакції, процесуальної дії, емоційного стану, асоціації явище отримувало вербальне відображення і фіксувалось терміном або термінологічним словосполученням, до складу якого, зокрема, увіходили епоніми.

У лінгвістиці епонім (давньогрец. ἐπώνυμος букв. «той, що дав ім'я; той, ім'ям якого що-небудь названо» [8, с. 655] – термін, компонентом якого є власне (антропонім або топонім), що стало загальним або увійшло як терміноелемент до складу термінологічної одиниці в результаті вторинної номінації для позначення наукового поняття (нарцисизм, комплекс Йокати). Епонімний компонент термінологічної одиниці віддзеркалює тісний зв'язок між пізнанням, осмисленням і сприйняттям людини навколишнього світу і самої себе. На думку М. Дзюби, окрім змістової наповнюваності цих спеціальних знаків, «до складу їхньої семантичної структури входять також семи, що містять інформацію про особу чи об'єкт, ім'я яких використано для номінації» [5, с. 42]. За твердженням М.Н. Черняховського, терміни-епоніми є асоціативними, що виділяються за типом мотивації, яка непрямо висвітлюється завдяки різного роду асоціацій. Окрім того, ці терміни відіграють історичну та культурну роль для кожної наукової сфери знань.

Об'єктом вивчення психіатрії як науки є людина. Клінічна дисципліна вивчає

етіологію, патогенез, клініку, поширення психічних захворювань, прояви, перебіг, методи запобігання і лікування психічних розладів. Порушення психічного здоров'я пов'язані, зокрема, з соціокультурними уявленнями людини, що пояснює широке вживання у психіатрії антропоморфних термінів-метафор, утворених на основі власних імен.

Термінологічні одиниці з метафоризованим терміном-епонімом можна об'єднати за денотативно-поняттєвою віднесеністю «психічні хвороби людини». У середині групи терміни-метафори поділяємо на підгрупи: терміни, що отримали найменування за асоціацією (лат. *associatio* з'єдную, зв'язую), аналогією (давньогр. *αναλογία* відповідність) з діями міфологічних героїв; біблійних осіб; літературних персонажів; терміни, що містять імена реальних діючих людей. Проілюструємо викладене вище прикладами.

Характерною ознакою психічної хвороби *satyriasis* (лат. *satyriasis* < *satyr-* + суф. *-iāsis* означення хвороби незапального характеру) є гіперсексуальність у чоловіків, при якій сексуальність стає основною життєвою метою індивіда. Ця патологія може розвинути у людини в результаті психогенних дій або стати проявом органічних захворювань. Мотиваційною ознакою для найменування хвороби слугував образ хтивого демона Сатира (давньогр. *Σάτυρος* < давньогр. *σατύροῦω* *satyriao* страждати на хворобливе статеве збудження + суф. *iāsis*↑ означення хвороби незапального характеру [8, с. 671]), який переслідував німф через нестримне бажання до статевих контактів [1, с. 112]. Сатир у давньогрецькій міфології – лісове й гірське божество нижчого рангу, напівлюдина-напівкозел, супутник Вакха [4, с. 1464].

Комплекс Діани (лат. *complexus Dianae*) виникає у розвитку лібідо у дівчаток (виявивши відсутність пеніса, дівчинка нібито сприймає це як покарання за щось, і в неї виникає заздрість до хлопчика); притаманний жінкам, які виказують чоловічі якості. Вони стають істотами невизначеної статі – ні чоловік, ні жінка. Хвороба асоціюється зі схожими поведінковими діями римської богині Діани – за грецькою міфологією – Артеміда < давньогрец. *Αρτεμις*, *ἴδος* (дочка Зевса і Лето, близнючка Аполлона) – богиня-мисливиця. Артеміді, за давніми уявленнями, були властиві чоловічі захоплення та відсутність інтересу до протилежній статі [2, с. 612].

Термін *паніка* (давньогр. *πανικός* *panikos* – підсвідомий жах), за іменем давньогрецького козлоногого і рогатого бога лісів, пасовищ та худоби, родючості та дикої природи, винахідника пастушої сопілки – Пана (давньогр. *Πάν*, *Πανός* *Pan*, *Panos*) [7, с. 88]. За легендою, опівдні Пан засипає і засинає з ним вся природа. Жоден пастух не наважується потривожити його спокій. Якщо тишу розтинав крик або шум, звуки яких приписували Пану, людина відчувала жах. Несвідомий нестримний страх, викликаний справжньою чи уявною небезпекою, що охоплює одну або багатьох людей, отримав назву *панічний страх*, який часто призводить до психічної і функціональної дезорієнтації.

Різновид алкогольної наркоманії, що характеризується надмірною пристрасстю осіб до пива, позначають терміном *гамбринізм* (лат. *gambrius*, *Gambrius* < *gambrius* + суф. *-ismus* означення хворобливого стану). Мотивацією для найменування захворювання стала нездорова пристрассть до вживання пива казкового фламандського короля і покровителя пивоваріння Гамбрінуса [7, с. 26].

Метафоричне перенесення подібних ознак чи аналогій поведінки міфологічних героїв уможливорює передати домінантні характеристики симптомів, синдромів. Мотивацією для найменування *хвороби Геркулеса* (лат. *morbus herculeus*) (за давньогрецькою міфологією *Ηρακλής* – син бога Зевса та земної жінки Алкмени) став описаний у драмі Евріпіда епізод, коли при жертвоприношенні Зевсу, Геркулесова поведінка нагадувала фокальний епілептичний напад, який в окремих випадках може

розвиватися за драматичним сценарієм [10]. Про це засвідчує міф про перший подвиг Геракла. За перемогу цар Креон віддав йому за дружину дочку Мегару, яка народила трьох синів. Одного разу Гера спричинила у Геракла напад, який у приступі божевілля вбив усіх своїх синів [9].

Клінічна психологія зачисляє до психологічних захворювань *онанізм* (лат. *onanismus* < *onan* + суф. *-ismus*†) – переживання статевого задоволення з допомогою механічного подразнення статевих органів (ерогенних зон) [6, с. 83]. З ним пов'язаний ряд психологічних та медичних проблем, оскільки не передбачає чи доповнює партнерський секс, а виступає як його альтернатива. Мотивацією для називання хвороби слугувало процесуальна дія за ім'ям сина царя Юди. Книга Буття (вірш XXXVIII.9) оповідає про Онана, який пролив своє сім'я на землю, щоб не запліднити дружину свого мертвого брата, не бажаючи мати з нею спільне потомство [11]. Онанізм (син. мастурбація лат. *masturbatio*, *ōnis f* займатись онанізмом) [8, с. 419] у доісторичний час сприймався позитивно. Сучасна медицина визнає *masturbatio* нормальною, вона сприяє видаленню з сім'яних протоків перезрілої та недієздатної для запліднення сперми.

Симптом Феофраста, клінічний прояв якого полягає у зміні особистості при старінні (підвищена активність, прагнення до стосунків зі значно молодшими, оживлення сексуальних інтересів тощо). Симптом Феофраста проявляється у віці 55-60 років. Хвороба названа за подібним поведінням персонажа книги філософа античної Греції Феофраста (лат. *Theophrastus Eresius* < давньогр. Θεόφραστος Ἐρέσιος), учня Платона і Аристотеля, давньогрецького філософа, дослідника природи і теоретика музики (бл. 372-287 р. до н. е.). У своїй книзі «Характери» Феофраст описав дії, що не відповідають поведінці людині літнього віку [2, с. 1349].

Донкіхотство – клінічний прояв аутизму, який спостерігається при психопатіях, параноїчному розвитку. Полягає у схильності хворого перебувати у світі фантазій і мрій, здійснювати героїчну боротьбу з фантомами – вигаданими об'єктами або явищами, прагнути захищати неіснуючих «жертв». Термін вживається для позначення поведінки хворих, що нагадує лицарську ілюзію Дон Кіхота (ісп. *Don Quijote*) – героя однойменного роману іспанського письменника Мігеля де Сервантес Сааведра (1547-1616).

Хворобливе проявлення психопатії про людську жагу до увічнення себе будь-яким способом отримало назву *геростратизм* (лат. *gerostratismus* < давньогр. Ἡρόστρατος Герострат < *gerostrat* + суф. *-ismus*†). Клінічне явище спостерігається у деяких психопатичних особистостей з метою завдати нещастя оточуючим, виказуючи тим самим свою значущість. Хвороба названа за схожістю прагнення до увічнення грека, який за давньогрецькою історією, в 356 р. до н. е. спалив храм Артеміди Ефеської, щоб обезсмертити своє ім'я. [2, с. 312]. Сьогодні вираз «геростратова слава» став крилатим. Влучний вислів стисло й образно передає думку про тих, хто прославився завдяки руйнуванню того, що створено іншими.

При параноїдній та іпохондричній формах шизофренії в клініці психопатій спостерігається *симптом ван Гога* (лат. *syndrom Van Goghi* (англ. *the van Gogh Syndrome*). Хворий наносить собі пошкодження або відрізання частин тіла та / або вимагає провести йому хірургічне втручання. Підставою для перенесення слугувала аналогія процесуальної дії, виконаної нідерландським художником Вінсентом Ван Гогом, який відрізав собі частину вуха у стадії загострення психічного захворювання. Арльська лікарня поставила йому діагноз «істеричне затьмарення свідомості на тлі загального делірію» [3, с. 975].

Відтак, можна стверджувати, що терміни-метафори у терміносистемі психіатрії утворені на принципах антропоцентричності. В основі метафоричного перенесення

лежить вибір ознак за схожістю особливостей поведінкових реакцій, мотивів, намірів, характерних для людини. Психіатричні терміни-метафори віддзеркалюють найвно-матеріалістичний, релігійний, нозологічний етапи у розвитку вчення про психічні хвороби, історичну й культурну складову наукового медичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєва О. М., Ждан В. М., Цісик А. З. Латинсько-український медичний енциклопедичний словник: у 2-х т. Київ. ВСВ «Медицина». 2020. Т. 1. А-М. 344 с. Т.2. N-W. 456 с.
2. Блейхер В. М., Крук И.В. Толковый словарь психиатрических терминов. НПО «Модэк». Воронеж, 1995. 1524 с.
3. Грегори Уайт-Смит, Стивен Найфи. Ван Гог. Жизнь: в двух томах (неопр.). Азбука-Аттикус, 2016. С. 975. ISBN 978-5-389-12203-1. Архівна копія 12 березня 2017 на Wayback Machine.
4. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь (под ред. И. И. Соболевского). Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва: 1958. Т. 1 А-Л. 1043 с.; Т. 2. М-Ω. 1904 с.
5. Дзюба М.М. Прагматичний зміст епонімічних термінів, утворених метафоричним перенесенням / Філологічні науки. Мовознавство. Вип. 1. Науковий вісник Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. 2012. С. 41-46.
6. Кожина Г. М., Самардакова Г. О., Коростій В. І., Сінайко В. М., Гайчук Л. М., Костоусов А. А., Кришталь О. О. «Словник-довідник психіатричних термінів». Харків. 2012. 162 с.
7. Матейко Н. М. Клінічна психологія. Словник-довідник. Івано-Франківськ: Симфонія-форте. 2015. 125 с.
8. Петрух Л. І., Головка І. М. Українсько-російсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: А-Я [укладачі: Л. І. Петрух, І. М. Головка]. Київ: ВСВ «Медицина». 2015. 968 с.
9. Словник міфології та старожитностей. URL: <https://slovar.cc/ist/mifolog-drevn/2284710.html>
10. Herakles. URL: <http://www.epilepsiemuseum.de/alt/ru.html>
11. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=onanismus>

УДК 616.89:616-051

**П.І. Ткаченко, Н.М. Лохматова, Ю.В. Попело,
С.О. Білоконь, О.Б. Доленко, Н.М. Коротич, К.Ю. Резвіна
Полтавський державний медичний університет, Україна
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІОНАЛЬНИХ АСПЕКТІВ СПІЛКУВАННЯ В
МЕДИЧНОМУ СОЦІУМІ**

Представлена стаття присвячена формуванню професіонального сприйняття ролі та місця особливостям психоемоціональних аспектів спілкування в клінічних закладах за різних умов з дітьми та їх рідними. Багато звичок людини призводять до конфліктних ситуацій, які бажано не допустити чи попередити, особливо коли мова йде про хворого, адже він не завжди розуміє роль причини, що спонукає до порушень їх психоемоціональної рівноваги і зміни емоціональної поведінки. Зокрема, досить часто рідні дітей знаходяться в ситуації непроінформованості, розгубленості, що призводить до виникнення проявів дискомфорту, порушень внутрішньої рівноваги і провокує негативні психоемоціональні реакції. Представлено головні складові, що слід враховувати при вирішенні наслідків чи запобіганні конфліктних ситуацій, які дозволяють покращити психологічний статус та знівелювати вираженість негативних емоцій.

Ключові слова: дорослі, діти, психоемоційний стан, професіоналізм і культура спілкування.

The presented article is devoted to the formation of a professional perception of the role and place of the peculiarities of psycho-emotional aspects of communication in clinical institutions under different conditions with children and their relatives. Many human habits lead to conflict situations, which it is desirable to prevent or prevent, especially when it